

Ірина Бобришева,
мол. наук. співробітник НБУВ

УКРАЇНСЬКІ НОТНІ ВИДАННЯ ВОКАЛЬНИХ ТВОРІВ 1924–1930 рр.: ПОПОВНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ

У процесі роботи над створенням наукового ретроспективного каталогу «Українські нотні видання вокальної музики 1924–1930 рр.» виявлено близько двохсот видань, що вводяться у науковий обіг вперше. Знайдені видання не значаться у зведеному бібліографічному довіднику «Музична література УРСР. 1917–1965» (Х., 1966). У статті проаналізована можлива типологія незареєстрованих документів, подається короткий огляд новознайдених документів.

Робота над створенням наукового ретроспективного каталогу «Українські нотні видання вокальної музики 1924–1930 рр.» здійснюється відповідно до плану науково-дослідної роботи відділу формування музичного фонду Інституту української книги НБУВ. У каталозі подається інформація про нотні видання, що вийшли друком у 1924–1930 рр.:

- на території сучасної України;
- українською мовою незалежно від території;
- українських авторів за походженням, незалежно від місця публікації їх творів;
- українського музичного фольклору незалежно від мови і місця видання.

Каталог складається з повних бібліографічних описів нотних видань, що містять всі обов'язкові і можливі факультативні елементи, отримані з видання та інших джерел. Матеріал описано «de visu». Незначна кількість видань, що описувалися тільки за бібліографічними джерелами, зокрема за бібліографічним довідником «Музична література УРСР. 1917–1965» (далі – МЛУ), додатково позначена у примітках. На цьому етапі йде редагування каталогу відповідно до нових вимог бібліографічного опису документів*.

* Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст]: (ГОСТ 7.1–2003, ІДТ): ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006. – Чинний з 2007–07–01. – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 47 с.; 29 см. –

У роботі над каталогом ми також керувалися такими документами: Российские правила каталогизации: [в 2 ч. / авт. коллектив: Н. Н. Каспарова (рук.) и др.]; Рос. библи. ассоц., Межрегион. ком. по каталогизации. – Москва, 2005. Ч. 2: Специальные правила каталогизации отдельных видов документов. – 2005 [Електрон. ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.nilc.ru>. – Загол. с экрана.; Правила составления библиографического описания. Ч. 2. Нотные издания / Межвед. каталогизац. комис. при Гос. б-ке СССР им. В. И. Ленина. – М.: Книжная палата, 1987. – 256 с.

Кожне видання було описано окремо. Основним джерелом опису нотних видань для каталогу є титульний аркуш та відомості перед нотним текстом. Часто використовуються відомості, вказані на звороті видання (рік видання, типографія, тираж).

За відсутності у виданнях деяких обов'язкових елементів (прізвищ та ініціалів авторів, назв циклів, номерів опусів, серій, засобів виконання тощо) при можливості їх виявлення за додатковими джерелами (довідниками, енциклопедіями, відомостями з Інтернету) ці дані наведені в основному описі в квадратних дужках.

Описи видань здійснюються мовою оригіналу. В описах збережено орфографію, пунктуацію та скорочення слів, що застосовані у виданнях. Так само і відомості про засоби виконання, що є важливим ідентифікаційним елементом, надаються в каталозі у тому вигляді, як зазначено у виданні.

Готується довідково-допоміжний апарат каталогу, що міститиме такі покажчики:

1. *Покажчик авторів.* Подаються прізвища осіб, які є авторами музики, слів, лібрето, літературних першоджерел, обробок, аранжувань, оркестровок або – укладачами, редакторами видання, перекладачами літературних текстів, авторами художнього оформлення, фольклористами, або особами, від яких записано мелодію. Від розкритих псевдонімів та криптонімів даються посилання на справжні прізвища осіб. Якщо композитор був ще й автором літературного тексту, інформація про це зазначається додатково.

2. *Покажчик назв та перших слів вокальних творів.* Наводяться назви видань, музичних творів, паралельні назви, різночитання назв, а також літературні ініціати вокальних творів. Назви та літературні ініціати подаються зі збереженням орфографії першоджерел, однак у разі

(Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи) (Національний стандарт України)

незначних орфографічних розбіжностей, помилок тощо написання назв найбільш відомих творів уніфіковано.

3. *Показчик назв серій.*
4. *Показчик видавництва та друкарень.*
5. *Показчик місць, зазначених у вихідних даних.*
6. *Показчик хронологічний (рік видання).*
7. *Географічний показчик.* Подається перелік географічних назв, що є в бібліографічних описах нотних видань (крім вихідних даних).
8. *Показчик персоналій, що не є авторами.* Зазначаються всі особи, згадані у виданні (наявність їх портретів, присвяти, репертуар та ін.).
9. *Систематичний показчик.*

Набір пошукових словників (сценарії пошуку) складають 34 елементи (обов'язкові та факультативні). Слід відзначити, що суто специфічними для каталогу вокальної музики є показчики авторів тексту, перших слів твору і всі різночитання, що трапляються.

Значна частина описаних нотних видань (близько двохсот одиниць) вводиться у науковий бібліографічний обіг вперше, оскільки вони не внесені у єдиний зведений бібліографічний показчик музичної літератури УРСР – МЛУ. Цей показчик був першою спробою Книжкової палати УРСР укласти зведену бібліографію музичної літератури, що вийшла в Україні за роки радянської влади. При укладанні довідника МЛУ, який вийшов з друку у 1966 р., використані фонди Державного архіву друку Книжкової палати УРСР, Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна, Державної публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна, Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, Наукової бібліотеки ім. Короленка в Харкові, Харківського інституту мистецтв та Харківського обласного Будинку народної творчості, літописи Всесоюзної книжкової палати. Є видання, що не увійшли до цього відомого показчика через низку причин, які ми розглянемо.

Процеси, що відбувалися у політичному житті зазначеного періоду, призвели до тотального контролю за установами культури та ідеологізації усіх форм духовної творчості. Тому діяльність багатьох високохудожніх майстрів української культури, музикантів, поетів була засуджена. Їх звинувачували в ідеологічній ворожості, у націоналізмі. Отже, значна частина творів музичного мистецтва була вилучена з наукового обігу. Це, насамперед, твори відомого композитора Валентина Костенка, вокальні твори на слова відомого поета Олександра Олеся тощо.

Значна частина видань, що вперше вводяться у науковий обіг, – це видання, надруковані на території Західної України, зокрема таких львівських

видавництв, як «Торбан», «Пісня», «Боян». Часто ці видання характеризуються вкрай лаконічними або відсутніми вихідними даними. Тому виникають значні труднощі з їх датуванням. Значну частину цих видань надруковано кустарним, фотомеханічним способом. Зовнішній вигляд, техніка друку, якість паперу видань, надрукованих на території Західної України, не дають змоги датувати їх без додаткових джерел. Про такі видання зазвичай не йдеться у рекламній інформації періодичних видань.

Найбільше і найпотужніше з цих видавництв – музичне видавництво (накладня) «Торбан», засноване Я. Вінцковським (Ярославенко) у Львові у 1905 р. У даному каталозі бібліографовано 22 видання музичної накладні «Торбан», надрукованих у Львові. Це, насамперед, твори галицьких і буковинських композиторів – Я. Ярославенка, Д. Січинського, С. Воробкевича, І. Омельського, а також твори К. Стеценка. Нами було створено таблицю приблизного датування друкованих примірників львівського видавництва «Торбан» (на основі видавничих каталогів та номерів нотних дошок):

Видавничий номер	Рік
77	Після 1925
161	Після 1926
164	До 1927
181	1928
251	1933
295	1937
303	1938

Видавничою діяльністю у цей час займалися і деякі співочі товариства. Насамперед, це була розгалужена мережа хорових колективів «Боян», які діяли по всіх кутках Галичини, зокрема львівський хор «Боян». У каталозі представлено 12 видань цього товариства зазначеного періоду і одне видання Бориславського «Бояну». Серед них переважну більшість складають твори С. Людкевича – обробки українських народних пісень на мішаний хор, солоспіви, вокальні ансамблі. Є також твори П. Бажанського, О. Нижанківського.

Значну частину видань, не зазначених у показчику МЛУ, складають твори, що надруковані львівським видавництвом «Пісня» упродовж 1924–30 рр. У фондах НБУВ знаходяться 14 таких видань. Це – вокальні твори відомих українських і російських композиторів: Г. Верьовки, О. Гречанінова, М. Лисенка, Ю. Мейтуса, С. Прокоф'єва, Н. Прусліна, С. Рахманінова, П. Сениці, Я. Степового, Г. Хоткевича.

Наступною категорією видань, не зареєстрованих у покажчику МЛЮ, є видання української діаспори. Першочерговим завданням діаспори, що формувалася у дальньому зарубіжжі, стало збереження національних, місцевих, етнічних цінностей, укорінених у звичаях, традиціях, здобутках культури, перенесення їх в інший географічний і культурний простір. Саме ця мета – зберегти в культурній спадщині найцінніше і найдорожче – визначає напрямок діяльності створених в еміграції видавництв. Українські видавництва були засновані у Берліні, Варшаві, Відні, Лейпцигу, Празі, Подебрадах тощо. У каталозі представлені твори, що вийшли друком у Празі (Видання Українського музичного Товариства при Українському Громадському Комітеті в Празі), Подебрадах (Чехія), (Вид-во «Vancouver»), Вінніпегу (Канада), (Накладом Головної рухомої школи українських танців), Ляйпцигу (Українська накладня), Нью-Йорку, Торонто (Видання провінціального виконавчого комітету Т.У.Р.Ф. ДІМ) та ін.

Було вирішено відобразити також таку категорію видань, що раніше не висвітлювалася у покажчику МЛЮ, а саме – музичні додатки до журналів. Це здебільшого нотні додатки до журналу «Музика – масам» (7 видань), музичний додаток до «Альманаха» віденської «Січі». Є навіть нотний додаток до статті М. Гайдая «Мелодії блатних пісень» (з «Етнографічного вісника»), видані окремою відбиткою Українською Академією Наук.

Але найчисленнішою групою видань, не зазначених раніше у покажчику МЛЮ, є російські видання українських авторів, що вийшли друком у Москві, Ленінграді, Ростові-на-Дону. Окремо слід зазначити твори західноєвропейських класиків, видані у Москві російською і українською мовами (наприклад, пісні Л. Бетховена). Загалом творів, виданих у Москві – 60. Це, насамперед, вокальні твори видатних українських композиторів Б. Лятошинського і Р. Глієра, видані російською та німецькою мовами. Знайдені також російські видання творів П. Сениці (Ленінград), В. Волошинова, С. Покраса, Ю. Хайта, Л. Лісовського, М. Гозенпуда (Москва), Г. Давидовського (Ростов-на-Дону) та ін.

Наступну велику частину таких видань складають твори, видані коштом самих авторів. У таких виданнях на титульному аркуші замість видавництва зазначено – «видання автора». Вони виходили друком у Москві, Ленінграді, Києві, іноді місце видання було подвійним (наприклад, Москва–Київ). Найбільшу частину таких видань складають твори наших земляків, киян за походженням, – естрадного піаніста і композитора С. Покраса і композитора Ю. Хайта. Найпоширенішим твором Ю. Хайта, що перевидавався багато разів, є відома пісня «Все выше» («Мы рождены, чтоб сказку сделать

былью...»). Вперше цей твір було видано у Києві у 1923 р. (як власність автора). Наступні видання з'явилися у 1925 р., 1926 р., 1929 р., 1930 р. (у Києві) та у 1934 р. (у Харкові). У 1933 р. ця пісня була офіційно затверджена маршем воєнно-повітряних сил СРСР.

Ще однією категорією видань зазначеного періоду, що не знайшли відображення у МЛЮ, є твори, надруковані у Криму. Це – вокальні твори П. Ерлиха, В. Юменса, С. Вронського, видані авторами власним коштом у Симферополі. Слід згадати також пісні кримських татар що вийшли друком у Москві.

Існує значна кількість видань (близько 30-ти), не представлених у МЛЮ з інших причин. Це пояснюється браком примірників вказаних видань (зокрема архівного примірника) у фондах, якими користувалися укладачі цього бібліографічного довідника.

Таким чином, база даних українських нотних видань вокальних творів 1924–1930 рр. вводить у науковий обіг значний джерельний масив, що сприятиме поповненню національного бібліографічного репертуару і стає черговим етапом у наближенні до ідеально-вичерпного електронного каталогу українських музичних видань. Отже, з'являється можливість отримати повніше уявлення про музичне життя і культуротворчі процеси зазначеного періоду. Це сприятиме вирішенню питань самоідентифікації української нації, порушених ще М. Грінченком, одним із перших істориків української музики, який писав про необхідність «...відділити своє від чужого, а серед «чужого» розшукати своє. Такої роботи вистачить ще на цілі десятиліття, і лише з того моменту з'явиться можливість написати більш-менш повну та критично розроблену історію музики українського народу».

Список використаної літератури

1. Грінченко, М. Історія української музики. – К.: Спілка, 1922. – С. 34.
2. Залеський, О. Українські музичні видавництва в Галичині // Музика. – К., 1927. – № 1. – С. 65–67.
3. Каталог Державного видавництва України. Музичні видання. – Х.: ДВУ, 1927. – 140 с.
4. Каталог музичних творів. Мішані хори. – Львів: Книгарня Наук. тов. ім. Т. Шевченка, 1931. – 30 с.
5. Мистецтво України. Бібліографічний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: Українська енциклопедія, 1997. – 697 с.
6. Музична лутература УРСР. 1917–1965. Бібліографічний довідник. – Х.: Редакційно-видавничий відділ Книжкової палати УРСР, 1966. – 795 с.
7. Музичні видання. Каталог. – Х.: Державне видавництво України, 1930. – 38 с.

8. *Савченко, І.* Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Науковий каталог / НАН України. Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; наук. ред. Л. В. Івченко. – К., 2007. – 384 с.

9. *Черепанин, М.* Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.): Монографія. – К.: Вежа, 1997. – 328 с.

УДК 027.54(477):025.171+271.4(477)(09)

Валентина Лось,
наук. співробітник НБУВ

ДО ПРОБЛЕМИ АКТУАЛЬНОГО СТАНУ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ З ІСТОРІЇ ГРЕКО-УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)

У статті аналізується сучасний стан збереженості архівних документів з історії Греко-Уніатської Церкви. Особлива увага приділяється церковним книгам, а також іншим малодослідженим документам церковного походження.

Джерелознавчий аналіз будь-якого масиву документальних джерел перш за все потребує встановлення стану його збереженості, адже це не тільки допомагає дослідникам в архівних пошуках, але й надає можливість найбільш повної верифікації джерел. На сьогодні існує лише декілька розвідок, які в тій чи іншій мірі присвячені цій проблематиці, що потребує детальнішого дослідження [2, 4, 7]. Не маючи на меті всебічного висвітлення стану збереженості документів, що відтворюють церковну історію (це є питанням окремого дослідження), ми сигналізуємо окремі аспекти проблематики, а саме фіксуємо увагу на церковних книгах та світських документах, що відтворюють історію Уніатської Церкви на теренах Правобережної України кінця XVIII – першої половини XIX ст.

Адже висвітлюючи ту чи іншу лауну в досліджуваних документах, ми зможемо дослідити ту силу впливу негативних зовнішніх чинників, на які багата церковна історія. Крім того, це допоможе нам при створенні цілісної картини церковних джерел, їх класифікації та систематизації, а також постановки питання про їх часткову реконструкцію.

Ситуація зі збереженням джерельної спадщини Греко-Уніатської Церкви на теренах Правобережної України кінця XVIII – першої половини XIX ст. відтворює трагічну долю цієї Церкви. Велику кількість джерел було втрачено в тодішніх обставинах гострих конфесійних протистоянь та соціальних заворушень. Документи церковних архівів нерідко захоплювали землевласники, які намагалися знищити документи на право власності маєтками. Поширеним явищем було захоплення та знищення церковних документів і в самому середовищі Церкви, зокрема під час судових